

Emancipatie

‘Waar ik me aan erger is dat er mensen zijn die alleen naar het gehoor kijken, niet naar de sociale en emotionele ontwikkeling. Dat betekent dat ze zich niet echt bewust zijn van de ontwikkeling van de identiteit van een dove. Naar mijn mening spelen twee aspecten in de ontwikkeling van een doof iemand een zeer belangrijke rol: zelfvertrouwen, dat heeft met identiteit te maken en de communicatie met de buitenwereld. Dan gaat het onder andere over integratie.’ Dit beweert de 22-jarige Jascha Blume. Hij is doof.

Jascha Blume kan en durft zijn mening naar voren te brengen. Het getuigt van emancipatie. Voor hem is een hulpverlener niet iemand die het allemaal weet en regisseur wordt over zijn leven. In het verleden was dat vaak anders leert 50 jaar *Van Horen Zeggen*. Maar hoever is de emancipatie van jongeren en ouders van kinderen met een beperking momenteel gevorderd? Hoe gaan hulpverlener en cliënt tegenwoordig met elkaar om? Is Jascha’s pleidooi voor gelijkwaardigheid terecht?

Bijna vijftig jaar terug verschijnt in een van de eerste nummers van *Het Gehoorgestoorde Kind* een artikel van de hand van J. van der Sluys over de motoriek van dove kinderen. In het artikel haalt hij onder andere onderzoek van Long

‘ONZE MENING HIEROVER IS ECHTER DAT HET EGOCENTRISME BIJ DE DOVE JONGEN GROTER IS DAN BIJ HET DOVE MEISJE’

aan. Hij schrijft: ‘Long vindt dan verder van belang, dat als resultaat van zijn test naar voren gekomen is, dat de dove jongens werkelijk vaardiger zijn dan de dove meisjes. Long denkt dit toe te schrijven aan het feit, dat de school en het gezin het dove meisje met teveel zorg omringen vanwege haar gebrek en dat zij dus op deze manier minder gelegenheid krijgt haar bewegingsvaardigheid te oefenen als de dove jongen. Onze mening hierover is echter dat het egocentrisme bij de dove jongen groter is dan bij het dove meisje, waar deze karaktertrek wat verzacht wordt door de algemeen vrouwelijke eigenschappen die toch altijd minder in tegenstelling tot de mannelijke eigenschappen egocentrisch gericht zijn en meer op geven dan ontvangen.’ (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1960, p. 140-141)

Wat de auteur beweert past in de tijdgeest van begin jaren zestig. Er werd *over* en niet *met* mensen met een beperking gesproken. Bovendien werden verschillende eigenschap-

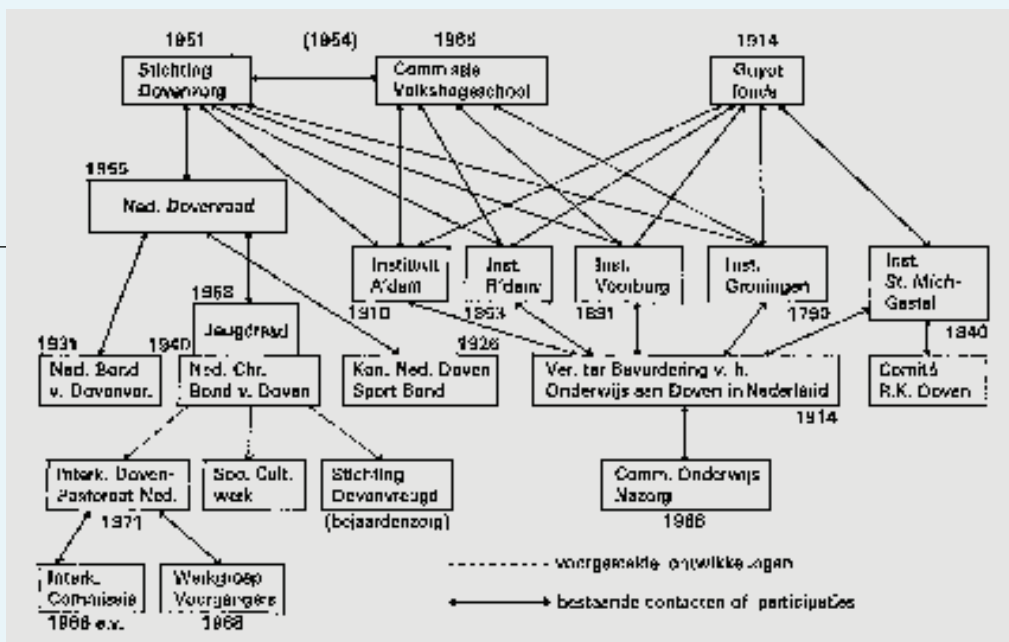

1963. Praktijkonderwijs

pen aan ze toegedicht waar we nu vraagtekens bij zetten. Hulpverleners hadden zogezegd het beste met hulpbehoevenden voor, bepaalden wat goed voor ze was en verlangden dankbaarheid daarvoor. In de eerste nummers van *Het Gehoorgestoorde Kind* zijn hiervan tal van voorbeelden te vinden. Andere visies waren er echter ook.

Emancipatiegolf

Dat de emancipatiegolf van eind jaren zestig ook de doovenwereld niet voorbij ging, blijkt uit de oprichting van

1972. Schema van organisaties en instellingen t.b.v. het vormingswerk onder doven

verschillende dovenverenigingen. Die bestonden daarvoor ook, maar minder in getal en veelal meer gericht op recreatie, sport en ontmoeting dan dat ze een emanciperende functie hadden. Begin jaren zeventig kwam daar verandering in. Steeds meer dovenverenigingen zagen het licht. Horenden voorzagen ze echter graag van advies. Zo valt in *Het Gehoorgestoorde Kind* in 1972 te lezen: 'De hulp van de horenden kan niet gemist worden, omdat zij vaak het intermediair moeten zijn om te vertolken wat in sociaal cultureel opzicht aan de orde is. De dovenbonden dragen in niet geringe mate bij tot emancipatie en ontwikkeling van de doven en zij zijn tot steun bij de maatschappelijke aanpassing van haar leden.' En: Dovenverenigingen moeten voor de toekomst vooral aandacht schenken aan het creatieve aspect van de permanente educatie, niet in eigen isolement, maar met hulp van horenden en als het moge-

OLYMPISCHE SPELEN VOOR HORENDE EN VOOR DOVEN

A. van Uden pr.

Vergelijkbare uitslagen van Olympische Athletiek- en Zwemwedstrijden *)

ATHLETIEK :	Olympische Spelen Helsinki 1961	Olympische Spelen Rome 1960	% Verschil Doven en Horenden :
<i>Heren</i>	<i>Doven :</i>	<i>Horenden :</i>	
100 m. hardlopen	11.1 sec.	10.2 sec.	- 10%
200 m. hardlopen	22.8 sec.	20.5 sec.	- 9%
400 m. hardlopen	50.1 sec.	44.9 sec.	- 13%
800 m. hardlopen	1 min. 52.9 sec.	1 min. 46.3 sec.	- 10%
1500 m. hardlopen	4 min. 00.2 sec.	3 min. 35.6 sec.	- 11%
5000 m. hardlopen	15 min. 12.2 sec.	13 min. 43.4 sec.	- 10%

1963

lijk is in samenwerking met horende verenigingen.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1972, nr. 2)

Vanaf midden jaren zeventig is er meer aandacht voor emancipatie vanuit het perspectief van doven. Opvallend is dat in de discussie hierover andere doelgroepen nauwelijks aan het woord komen. In 1973 wordt geschreven: 'Emancipatie van doven is in het verleden sterk geremd door het gemis aan „mondigheid”, opgevat in de zin van zich onvoldoende oraal kunnen uitdrukken. We zien thans dat als resultaat van verbeterde onderwijs- en opvoedingsmethoden de emancipatie van de doven snel toeneemt. Evenwel, we mogen onze ogen er niet voor sluiten dat er nog veel „nood” is onder de doven: achteruitzetting, spot, vereenzaming, te weinig promotiekansen.' (*Het Gehoorgestoorde Kind*, 1973, nr. 2)

Empowerment

Een van de voorvechters van doven, Johan Wesemann, beoordeelt dit echter als volstrekt onvoldoende. Acht jaar later bespreekt *Van Horen Zeggen* zijn scriptie met de titel *Het eilandrijk van de doven*. Er staat: 'Ondanks de moderne opleiding verkeren nog vele doven in een positie van

1994. Lessen Dovencultuur

onbegrip, onmacht en vereenzaming. Het merendeel van de auditief gehandicapten blijkt goedhorende mensen niet te begrijpen. Na de schoolperiode hebben doven weinig kans om de relationele vorming met de horenden aan te gaan of in stand te houden. Een oud-onderwijzer van doven bemerkte op een in 1970 in Stockholm gehouden kongres op, dat een grote groep doven zeer moeilijke lezingen goed volgde, terwijl hij in Nederland met zeer intelligente doven via liplezen niet verder kon komen dan een oppervlakkig gesprek. Door deze en soortgelijke ervaringen wordt in de studie de vraag opgeroepen of de door deskundigen ingevoerde "orale methode" wel voldoende essentiële voorwaarden schept voor de volledige "integratie". De meeste leerkrachten kennen de leefsituatie van volwassen doven niet. "De opvoeding van het dove kind moet in een veel breder kontekst bekeken worden", aldus Wesemann. Met name moet gelet worden op "de sociale crises die zo'n kind moet doormaken bij zijn participatie in de wereld der horenden". Duidelijk is dat 'de opleiding voor doven nog volstrekt onvoldoende en on-af is voor hun sociale redzaamheid'. (*Van Horen Zeggen, 1981, nr. 4*)

2006. In 2006 verschijnt 'Anders doof zijn' van Corrie Tijsseling

Ruim 25 jaar later schiet het onderwijs volgens Wesemann op dit punt nog steeds tekort. Dit concludeert hij uit zijn onderzoek naar de positie van dove jongeren op de arbeidsmarkt. Hij schrijft in zijn rapport: 'Zolang dove mensen zich klein houden, met hun doofheid als excuus, verandert er niets. Doven moeten dus af van deze typische Calimerohouding.' En in een interview licht hij toe: 'Ik vind dat jongeren zich bewust moeten worden van hun eigen kunnen en zelfstandiger de maatschappij in moeten treden. Hierbij kunnen dove mensen die zich bewezen hebben op de arbeidsmarkt als voorbeeld dienen. Hoe hebben deze men-

'DIT VRAAGT VAN ORGANISATIES ZELFREFLECTIE, DE BEREIDHEID OM VAN CLIËNTEN TE LEREN EN ZO MIN MOGELIJK BUREAUCRATIE EN MANAGERS'

sen een plaats in de horende wereld veroverd en hoe weten ze zich in bijvoorbeeld het bedrijfsleven te redden met hun communicatieproblemen.' Over de oorzaak van de passieve, onzelfstandige houding van veel jonge dove mensen laat Wesemann geen twijfel bestaan. 'Dit heeft voor een belangrijk deel te maken met de structuur van de opleidingen.' Scholen besteden naar zijn mening te weinig aandacht aan de door hem gesignaleerde knelpunten.' (*Van Horen Zeggen, 2007, nr. 1*)

2000. De ouder wordt steeds meer benaderd als cliënt

Kloof

Soortgelijke conclusies trekt Jet Isarin uit haar onderzoek. Isarin is verbonden aan Pontem. Onder de titel *Doorgaan voor normaal* deed ze onderzoek onder dove en slechthorende jongeren. Desgevraagd zegt ze hierover: 'Er zijn natuurlijk grote verschillen tussen jongeren. Wat mij onder de jongeren in het speciaal onderwijs opviel, was dat er bij velen heel weinig zelfbewustzijn was en daardoor een weinig kritische houding. Ik vond het schokkend hoeveel er door de jongeren voor lief werd genomen in het onderwijs. Veel slechthorende jongeren ontdekten bijvoorbeeld pas via mijn project dat er zoiets als een schrijftolk bestaat en dat zo'n tolk het leven voor hen een stuk prettiger en veel minder vermoeiend maakt. In het speciaal onderwijs werd niet geprotesteerd als docenten kinderachtige lesjes aanboden, onder de noemer dovencultuur en waren er zelfs slechthorende jongeren die zich nooit hadden gerealiseerd dat ze slechthorende waren. De kloof tussen speciaal onderwijs en de harde wereld daarna is denk ik nog steeds heel groot.' Isarin probeert dit als volgt te verklaren: 'Het heeft te maken met onderschatting die zichzelf in de loop van de jaren "bewijst". Hoe minder je van leerlingen en mensen in het algemeen verwacht hoe minder ze zullen presteren. De jongeren pikken het omdat ze in een kleine wereld leven waarin ze elkaar en de docenten vaak al jaren kennen en ervan uitgaan dat de dingen nu eenmaal zijn zoals ze zijn. Ze hebben niet geleerd voor zichzelf op te komen. Ze wachten braaf en reflecteren niet; niet over zichzelf en niet over het onderwijs en wat ze daarvan verwachten.' Ook Isarin zegt dat empowerment heel belangrijk is. 'Dat zou al heel jong moeten beginnen! En empowerment begint met luisteren naar een cliënt. Door haar of zijn perspectief als uitgangspunt te nemen en van daaruit te kijken hoe je iemand kan begeleiden en ondersteunen. Je moet niet uitgaan van vaste beelden over wat deze kinderen, jongeren en hun ouders wel of niet kunnen, maar uitgaan van individuele kwaliteiten. Daarnaast moeten er mogelijkheden gecreëerd worden om lotgenoten of bondgenoten te ontmoeten en met hen van gedachten te wisselen over het leven met een functiebeperking. Ook zijn het stimuleren van zelfreflectie en het geven en ontvangen van kritiek belangrijk. Waar slechthorende jongeren veel last van hebben, is de dubbele tang van onderschatting en overschatting: er wordt te weinig verwacht en tegelijkertijd wordt overschat wat ze kunnen horen. Dus: creëer optimale mogelijkheden om informatietekorten aan te vullen en dat

2006. In 'Hoor hen' vertellen dove en slechthorende jongeren over hun eigen levensituatie

geldt overigens ook voor kinderen en jongeren met ESM.' Volgens Isarin is de positie van cliënten de laatste jaren sterk verbeterd. Toch moet er volgens haar nog het nodige veranderen. Ze stelt: 'Wat je ziet, en dat speelt met name richting ouders, is dat, als zij zich niet houden aan adviezen er dan gesproken wordt van acceptatieproblematiek. Het probleem wordt zo bij de cliënt gelegd. In de plaats daarvan zou de vraag moeten zijn waarom het advies niet werkt: kennelijk past het niet in de situatie van de cliënt. Dit vraagt van organisaties zelfreflectie, de bereidheid om van cliënten te leren en zo min mogelijk bureaucratie en managers. Participatie staat hoog in het vaandel en dan gaat het eigenlijk altijd om de maatschappelijke participatie van cliënten als doel van onderwijs en hulpverlening. Maar, participatie begint al bij het eerste contact met een cliënt.'

Dialogo

Joke van Raalte heeft als moeder van een dochter met ESM en PDD-NOS al achttien jaar ervaring met hulpverleners. Ook was ze enige tijd betrokken bij de medezeggenschapsraad van het Ammancollege in Rotterdam en was ze lid van de cliëntenraad van Auris. 'Ik herinner me dat we in de begintijd met veel zorg en aandacht zijn omringd. Toen onze dochter naar de Bertha Muller School in Utrecht ging, was het contact goed. Wij zijn daar goed gehoord. In die tijd waren er geen handelingsplannen. Je kreeg soms wel lastig de vinger achter wat er gebeurde. Wij verwachtten meer inhoudelijke informatie en wilden met school samen afwegingen maken. De ene leerkracht accepteerde beter dat je hierover kritische vragen stelde dan de andere. De meesten waren van erg goede wil, maar er was niet altijd een dialoog.'

Joke van Raalte merkt op dat professionaliteit meer is dan het tonen van goede wil. 'Wij wilden weten wat er met onze dochter gebeurde en waarom.' Het handelingsplan bracht later enige verandering hierin 'Al heb ik me er altijd over verbaasd dat eerst het handelingsplan wordt opgesteld en dan pas een gesprek plaatsvindt met ouders. Ouders zijn

vanuit een andere invalshoek deskundig. Gebruik het opstellen van het plan als middel voor dialoog. Soms voelde het meer als verplichting. In die zin was er niet altijd sprake van gelijkwaardigheid.' Maar ook nu vult ze aan dat er grote verschillen waren tussen hulpverleners.

Van Raalte kwam min of meer toevallig in de cliëntenraad van Auris terecht. 'Ik vind het belangrijk dat ouders meedenken over het beleid van organisaties. Ik ben ervan overtuigd dat veel organisaties willen luisteren naar hun cliënten.' Tegelijkertijd

erkent ze dat regelgeving, procedures en protocollen dit flink kunnen frustreren. 'Al hebben wij daar geen vervelend gevoel over. Maar, wij hebben er ook veel tijd en energie in gestopt. Wij lazen veel, vroegen telkens door en zijn bekend met de wereld van de zorg. Als je minder gebekt bent, loopt het niet zo makkelijk. Als je bijvoorbeeld bij het aanvragen van een persoonsgebonden budget de goede taal spreekt kun je uiteindelijk beter zorg op maat voor je kind organiseren dan anderen. Dat is een schokkende ervaring.'

Verschillende keren laat Joke van Raalte het woord dialoog vallen. 'Ik vind het belangrijk dat je samen kijkt naar de situatie, ieder vanuit zijn of haar eigen deskundigheid. Hulpverleners moeten mijn inzichten serieus nemen, maar ook inbrengen wat zij ervan vinden en adviseren.

Dat hoeft niet altijd leuk te zijn, maar is wel relevant. We zijn pas een diagnostisch traject ingegaan op advies van een mentor in het VSO. We hadden er zelf nog geen behoefte aan gehad. Het bleek van groot belang, omdat een goede diagnose voorwaarde is voor vervolgstappen. Tegelijkertijd realiseer ik me dat het makkelijk praten is vanaf de zijlijn. Er zijn veel ouders die niet eens komen opdagen voor een oudergesprek en veel hulpverleners krijgen weinig tijd om uitgebreid met ouders te spreken. Het moet er vaak allemaal even bij. Maar de dialoog moet wel het doel zijn.' Anderhalf jaar terug verhuisde Joke van Raalte met haar gezin van Gouda naar Groningen. Een spannende tijd met ook veel veranderingen voor haar dochter. Ze besluit: 'Het is heel goed gelopen op de nieuwe school, de dr. J. de Graafschool in Groningen, dankzij een kanjer van een mentor. Zij leverde echt maatwerk en we waren echt een team.'

2007. Meer empowerment moet jongeren betere kansen geven op de arbeidsmarkt